

การศึกษาอิทธิพลของมาร ๕ ที่มีผลต่อการปฏิบัติธรรม

A Study of the Influence of Panca-mara Factors Affection the Dhamma Practice

พระวิเชียร ธีรปญโญ (พิลา)^๑

พระครูพิพิธจารธรรม,ดร., ผศ.ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ^๒

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาธรรมชาติของมารในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมาร ๕ ในพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ (๓) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องมาร ๕ ในฐานะเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรม การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า

คำว่า มาร มาจากบาลีว่า มรฺ ธาตุ ในพระพุทธศาสนาให้ว่า สิ่งใดๆ ที่ฆ่าบุคคลให้ตายจากความดี หรือจากผลที่หมายอันประเสริฐ, สิ่งทีล้างผลาญคุณความดี, ตัวการที่ก่อกำจัดหรือขัดขวางบุคคลมิให้บรรลุ ผลสำเร็จอันดีงาม ในการวิเคราะห์ศัพท์คำว่า มาร หมายความว่าผู้ที่ฆ่าคุณธรรมทั้งหลายชื่อว่า มาระ ในความหมายนี้มารจึงแปลว่า “ผู้ทำให้ตาย” หมายถึงเทวดาจำพวกหนึ่ง มีใจบาปหยาบช้า ประกอบด้วยมิถิชาทิฎฐิ ที่คอยกีดกันไม่ให้ทำบุญ อีกนัยหนึ่งกล่าวโดยธรรมาธิฐานคำว่า มารคือโทษที่ล้างผลาญคุณความดีและทำให้เสียคน ได้แก่กิเลสสาม คือเจตสิก (สิ่งที่เกิดภายในใจ) อันเศร้าหมอง ชักให้ใคร่ ให้รัก ให้อยากได้ กล่าวคือตัณหา ความทะยานอยาก ราคะ ความกำหนัด อคติ ความซึ่งเคียด เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่า มารที่กล่าวไว้ในพระพุทธศาสนา มีอยู่ ๕ ประเภท คือ (๑) กิเลสสาม สิ่งที่ทำให้จิตเศร้าหมองขุ่นมัว มีโลภะ โทสะ โมหะเป็นต้น (๒) ขันธมาร ได้แก่ ขันธ์ ๕ คือ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ อันเป็นสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา (๓) อภิสังขารมาร ได้แก่ เจตนาอันปรุงแต่งจิตให้กระทำการมวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ (๔) เทวบุตรมาร หมายถึงเหล่าเทวดาผู้ขัดขวางการทำความดี มีพญาวสวัตตีเป็นหัวหน้า พระพุทธองค์ตรัสเรียกว่า มารผู้มีบาป ผู้เป็นเผ่าพันธุ์ของคนประมาท และ (๕) มัจจุมารความตายเป็นเหตุตัดโอกาสทำความดีทั้งปวง จากการวิเคราะห์สรุปได้ว่า มารประเภทเดียวที่อยู่นอกตัวเราคือเทวบุตรมาร นอกจากนั้นมียอยู่ในภายในตัวเรา

จากการศึกษาพบว่ามารในฐานะเป็นเครื่องขวางกั้นแห่งความดี หรือสิ่งที่ฆ่าบุคคลให้ตายจากคุณความดีหรือตายจากผลที่หมายอันประเสริฐ, สิ่งทีล้างผลาญคุณความดี, ตัวการที่ก่อกำจัดหรือขัดขวาง

^๑ นิสิตบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พระพุทธชินราช, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ที่อยู่ ๒๑๗ หมู่ ๖ ต.บึงพระ อ.เมือง จ.พิษณุโลก ๖๕๐๐๐, โทร. ๐๘๑ ๗๐๗ ๓๒๐๒, email. ppsk940@gmail.com

^๒ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โทร ๐๙๙- ๑๔๒-๖๐๒๑, ๐๘๑ ๔๗๔๑๕๘๙, โทรสาร ๐๕๕-๒๘๗๕๕๙ โทร. E-mail. p.j_town@hotmail.com

บุคคลมีให้บรรลุ ผลสำเร็จอันดีงาม ๕ ประการได้แก่ ๑. กิเลสมาร มารคือกิเลส, กิเลสเป็นมาร เพราะเป็นตัวก่อกวนและขัดขวางความดี ทำให้สัตว์ประสบความพินาศทั้งในปัจจุบันและอนาคต ๒. วัณณมาร มารคือเบญจกัณฐ์, วัณณ ๕ เป็นมารเพราะเป็นสภาพอันปัจจัยปรุงแต่ง มีความขัดแย้งกันเองอยู่ภายใน ไม่นั่นคงทนนาน เป็นภาระในการบริหาร ทั้งแปรปรวนเสื่อมโทรมไปเพราะชราพยาธิเป็นต้น ล้วนรอนโอกาสมิให้บุคคลทำกิจหน้าที่ หรือบำเพ็ญคุณความดีได้เต็มปรารถนา อย่างแรง อาจถึงกับพรากโอกาสนั้นโดยสิ้นเชิง ๓. อภิสังขารมาร มารคืออภิสังขาร , อภิสังขารเป็นมาร เพราะเป็นตัวปรุงแต่งกรรม นำให้เกิดชาติ ชราเป็นต้น ขัดขวางมิให้หลุดพ้นไปจากสังขารทุกข์ ๔. เทวปุตตมาร มารคือเทพบุตร , เทพยิ่งใหญ่ระดับสูงสุดแห่งชั้นกามาวจรตนหนึ่งชื่อว่ามาร เพราะเป็นนิमितแห่งความขัดข้อง คอยขัดขวางเหนี่ยวรั้งบุคคลไว้มิให้ล่วงพ้นจากแดนอำนาจครอบงำของตน โดยชักให้ห่วงพะวงในกามสุขไม่หาญ เสียสละออกไปบำเพ็ญคุณความดียิ่งใหญ่ได้ และ ๕. มัจจุมาร มาร คือความตาย, ความตายเป็นมาร เพราะเป็นตัวการตัดโอกาสที่จะก้าวหน้าต่อไปในคุณความดีทั้งหลาย

คำสำคัญ : อิทธิพล, มาร ๕, การปฏิบัติธรรม

A STUDY OF THE INFLUENCE OF PANCA-MARA FACTORS AFFECTION THE DHAMMA PRACTICE

Phra Wichian Drerapanyo [Phila]^๑

ABSTRACT

This thesis the purpose of the study to three factors : (1) to study of concept of the Mara in Theravada Buddhism (2) to analytical study on the concept of Panca-Mara in Theravada Buddhism (3) to analytical study on the concept of Panca-Mara as the obstacle to the enlightenment in Theravada Buddhism. This study is documentary researching.

The study findings revealed the following :

The word ‘Mara’ is from Pali term “Mara”, in Buddhism had given that anything that kills people to die from the virtue, or from the precious result, it’s the devastating virtue. The principal of harm that eliminated or obstructed the person to be achieved the precious result. In the analysis, the term “Mara” means those who killed *Kusaladhammas* (wholesome) were named the Mara. In this sense, it could mean “The cause of death, referring to one such deity having the vulgar or evil-minded and included wrong view *Micchaditthi*) discourages to be making merit. In other words, speaking by the exposition in term of ideas (*Dhammadhitthana*), the word “Mara” it’s the blame that devastating the virtue that make the person to be deteriorated,

^๑ A Student of Graduate School Buddhacinaraj Buddhsit Colledge, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phitsanulok Province.

including the sensuality as defilement (*kilesakama*) ; the mental concomitants (Cetasika) (what happens inside the mind,) to be sorrow, to be desire, to be love, namely ; craving (Tanha ; craving), Raga; lust, and Arati ; frenzy etc.

The study found that ; Mara that mentioned in Buddhism, there are five categories ; (1) *Kilesa Mara*: Mara is defilement; (2) *Khandha Mara* : Mara is the five Aggregates or *Pancakhandha Mara*; *Rupa Khandha*, *Vedana Khandha*, *Sanna Khandha*, *Sankhara Khandha*, *Vinnana Khandha*, as an impermanent condition , It's suffering It's non-self (3) *Abhisankhara* : The mental concomitants to act had engendered falling in the round of Rebirth (*Samsaravatta*) (4) *Devaputta mara* means; The deities who are interrupter to be making merit , there is the head named *Phayavasavatti*, The lord of Buddha called “The evil Mara”, the species of people's negligence and (5) *Macchu Mara*: the death causes to be cut the chance to do good deeds. Thus, from the analysis concluded that; there is only one Mara is exterior our own, it's *Devaputta Mara*, besides that, there is internal our own.

The study found that ; Mara as the obstacle to virtue or anything that kills people to die from the virtue or to die from the precious result it's the devastating virtue. The principal of harm that eliminated or obstructed the person to be achieved the precious result there are five categories; (1) ***Kilesa Mara***: Mara is defilement; *Kilesa* is *Mara* because of as eliminate or obstacle to the virtue, to making the animals suffer to the destruction in the present and the future. (2) ***Khandha Mara***: Mara is the five Aggregates *Pancakhandha* is *Mara*; because of as a condition of the garnish, there are conflicts within no lasting stability, there is administrative burden, there is the variance in decline because of the aging disease and so on. And deprived of the opportunity of a person who made goodness or Practice virtue as full desire, Perhaps even not taken the opportunity altogether. (3) ***Abhisamkhara Mara***: Mara is *Abhisankhara*, *Abhisamkhara* is *Mara* because of as garnish of kamma to incurring the age etc. and obstacle to the deliverance from *Sankhara Dukkha* (The suffering because of the five Aggregates. (4) ***Devaputta Mara***: Mara is *Devaputta*; the greatest level deities of *Kamavajara* (belonging to the sense-sphere) named ***Mara*** because of it's the *Nimitta* (sign) of destruction having obstructing or arresting the person not to be releasing from one's overwhelming power, to be the cause of the attentiveness in *Kamasukha* (worldly happiness), Not daring and do not dare selfless the great practice virtue. And (5) ***Devaputta Mara***: Mara is *Devaputta*; the death causes to be cut the chance to move forward in good deeds.

Keyword : The Infulence, Panca-mara, Dhamma Practice

๑. บทนำ

คนส่วนใหญ่คิดกันว่า การทำความดีหรือที่นิยมเรียกว่าการสร้างบารมีของคนเรานั้น ย่อมจะมี ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ มาขัดขวางปิดกั้น สิ่งที่มาขัดขวางหรือเป็นอุปสรรคต่อการทำความดี หรือการ สร้างบารมีมิให้สำเร็จนั้น บางคนเรียกว่า “ดวง” บ้าง “พรหมลิขิต” บ้าง “ชะตากรรม” บ้าง “เวรกรรม เก่า” บ้าง อันที่จริงแล้วในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “มาร” ซึ่งเป็นสิ่งที่จะคอยติดตามรบกวนผูกมัด รั้งครอบงำจิตของบุคคล ให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของตน คอยหาโอกาสขัดขวาง ตั้ดรอนล้างผลาญ ให้ บุคคลคลาดเคลื่อนปราศจากคุณงามความดีและผลคือที่หมายอันประเสริฐหรือประสบกับความหายนะ ทั้งหลายมารปรากฏขึ้นได้ใน ๒ ลักษณะ คือลักษณะที่เป็นรูปธรรมซึ่งอาจมาในรูปของสัตว์บุคคลที่พึง มองเห็นหรือกำหนดหมายรู้ได้ด้วยรูปร่าง ลักษณะ กิริยาอาการ ทำทางได้อย่างหนึ่งและลักษณะที่เป็น นามธรรมที่ไม่สามารถมองเห็น หรือกำหนดหมายรู้ได้ด้วยตัวตน รูปร่าง ลักษณะ กิริยาทำทาง เป็นเจตสิก ฝ้ายอกุศลธรรมที่แอบแฝงอาศัยจิตเกิดขึ้นเรียกโดยชื่อว่า “กิเลส (กิเลสมาร)” อันเป็นต้นมูลแห่งอกุศล ทั้งหลายมี ราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น มีพุทธพจน์ที่ตรัสยืนยันเกี่ยวกับการทำดีและทำความว่าเป็นสิ่งที่ บางคนทำได้ยากลำบากแต่ในบางคนนั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ง่าย ดังพุทธพจน์ ว่า “กรรมดี คนดีทำได้ง่าย กรรม ดี คนชั่วทำได้ยาก กรรมชั่ว คนชั่วทำได้ง่าย กรรมชั่ว พระอริยะทั้งหลายทำได้ยาก”^๔ และ ว่า “กรรมที่ไม่ ดี และ ไม่มีประโยชน์แก่ตน ทำได้ง่าย ส่วนกรรมที่ดี และมีประโยชน์ ทำได้ยากอย่างยิ่ง”^๕

๒. เนื้อหา : สารสำคัญเกี่ยวกับพระศนะเรื่องมารในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธศาสนาจัดแบ่งมารออกเป็น ๕ ประเภท คือ ชันธมาร กิเลสมาร อภิสังขารมารมัจจุ มาร และเทวบุตรมาร^๖ ซึ่งมารแต่ละประเภทล้วนเป็นเหตุทำให้บุคคลข้องติด หลงใหลประมาทมัวเมา เพลิดเพลิน หลงเข้าใจผิดคิดว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสุขที่ยั่งยืน เทียงแท้ หาสุขอื่นที่ยิ่งกว่านี้ไม่มี ทำให้ขาด สติปัญญาที่จะคิดค้นหาวิธีที่จะเปลื้องตนออกจากอำนาจของมาร จำต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่ใน วัฏสงสารอย่างไม่มีที่สิ้นสุดแม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อครั้งยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ พระองค์ ครองฆราวาสวิสัย เป็นผู้เฝ้าบิณฑบาตพร้อมด้วยกามคุณทั้ง ๕ ประการ ทรงมีมหาปราสาททั้ง ๓ หลังเป็นที่ เสด็จประทับในแต่ละฤดู คือ (๑) ปราสาทที่จะเสด็จประทับอยู่ในฤดูหนาวมีพื้น ๙ ชั้น มีช่องหน้าต่าง ประตูด้านทิศตะวันตกเปิดออกปราศจากลม ภายในผ้าเพดานขจิตบรรจงด้วยรัตนเงินและทองอันสุกสกาว พราวแสงรุ่งเรืองสว่างเจิดจ้า มีพุ่มพวงดอกไม้ห้อยย้อย ส่งกลิ่นหอมฟุ้งจรจรายไปทั่วเตียงตั้งบัลลังก์น้อย ใหญ่ ก็ปูลาดด้วยผ้ารัตนกัมพลอันละเอียดอ่อนนุ่ม พื้นผนังแห่งปราสาทเขียนลวดลาย ด้วยพระอาทิตย์ กำลังอุทัยเหนือเมฆไม้และภูเขา (๒) ปราสาทที่จะเสด็จประทับในฤดูร้อนมีพื้น ๕ ชั้นอันกว้างขวาง ฝา ก็มิได้สู้มิดชิดตึ้นก มีช่องเปิดไว้ให้เป็นที่ลมพัดผ่านเข้าออกได้สะดวก มีประตูหน้าต่างที่กว้างใหญ่ พื้น เพดานเต็ยรดาษาไปด้วยเดือนดาว มีพวงดอกไม้ใหญ่น้อยใหญ่แขวนไว้เป็นปราการ เครื่องลาดตกแต่งงดงาม ตระการตา ตั้งอ่างเงิน ทอง แก้วมณี แก้วไพฑูรย์แก้วประพาฬ แก้วมุกดาอันเต็มด้วยน้ำอันลอยด้วย ดอกไม้ ๕ ประการ ที่พื้นฝาและเสาเขียนเป็นรูปแม่น้ำ สระน้อยใหญ่อันมากมายด้วยหมู่มัจฉานานาชนิด

^๔ วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๔๓/๒๐๒, พ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๘/๒๗๕-๒๗๖.

^๕ พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๓/๘๓.

^๖ พ.เถร.อ. (ไทย) ๕๓/๑๐๖.

ที่พื้นเบื้องต่ำทั้งสี่ทิศแห่งปราสาทนั้น มีสระโบกขรณีทั้ง ๔ สระ มีท่าลงทรงสนาน สระนั้นเต็มไปด้วยดอก
อุบลเหล่าต่างๆ บานสะพรั่งส่งกลิ่นหอมตลบอบอวลไปทั่วท้องน้ำ (๓) ปราสาทเป็นที่เสด็จประทับในฤดู
ฝนมีพื้น ๗ ชั้นพื้นพอเหมาะไม่กว้างไม่แคบนัก ฝาประตูและหน้าต่างก็เป็นสองอย่างทั้งมิดชิดและมีช่อง
ลมสำหรับเป็นที่ร้อนก็มี เป็นที่เย็นก็มี ปราสาททั้ง ๓ หลังมีความสูงเท่าเทียมประมาณกัน มีสตรีนางสนม
ผู้อุ้มด้วยรูปสิริโฉมทั้งหน้าตาผิวพรรณวรรณะ รูปร่างไม่สูงนัก ไม่ตํานัก ไม่อ้วนนัก ไม่ผอมนักล้วน
ประดับตกแต่งเรือนร่างด้วยสุภาพรณ์ทรงสรีระรูปอันงดงามดุจดั่งนางเทพอัปสรกัญญามาคอยแวดล้อม
รายล้อม ชักล่อมประโคมด้วยเสียงร้องและเสียงดนตรี อันไพเราะเสนาะโสตอยู่อย่างนั้นตลอดทั้งกลางวัน
และกลางคืน ทรงเสวยแต่โภชนาหารอันประณีต ประกอบด้วยรสเลิศสุดแต่จะปรารถนา ทรงสถิตบรรทม
อยู่เหนือเตียงตั้งอันปูลาดด้วยภูษาอ่อนนิ่ม มิได้ลงจากปราสาทเลยตลอด ๔ เดือน^๗ สิ่งต่างๆ ที่พระองค์
ทรงประสบอยู่นั้น ล้วนแต่ต้องตกอยู่และเป็นไปด้วยอำนาจและวิสัยแห่งมาร ที่คอยจ้องหาโอกาสเล่นงาน
พระองค์ได้อยู่เป็นนิจตลอดเวลาที่เจ้าชายสิทธัตถะ เสวยสุขอยู่ในพระราชวังอย่างนั้น เหมือนจะเป็นการ
ปิดกั้น ไม่ให้พระองค์ได้พบเห็นความจริงแห่งชีวิต ทำให้พระองค์มีความสนพระทัยอยากที่จะออกไป
แสวงหาความสุขอันมีอยู่อีกฟากหนึ่ง ซึ่งเมื่อพระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นมัจจุร คือความตายอันเกิดขึ้น
เฉพาะหน้าจึงได้ความสังเวชสลดพระทัย จึงได้เกิดความคิดที่จะหาวิธีทำให้พระองค์ไม่ต้องตกอยู่ภายใต้
อำนาจและวิสัยของมัจจุร โดยได้ทรงทอดพระเนตรเห็นสมณะผู้สงบนาน่าจะเป็นหนทางที่จะหลุดพ้น
จากมัจจุรได้ จึงตัดสินใจพระทัยอย่างแน่วแน่ในอันที่จะออกบวชขณะที่กำลังจะเสด็จออกจากพระราชวัง
ที่ประทับ ก็ถูกพระยามารเข้ามาห้ามปรามขณะนั้น พระยาวัสวดีมาราธิราช มารผู้มีจิตบาปเห็นพระ
โพธิสัตว์เสด็จออกจากพระนคร จึงดำริว่าพระสิทธัตถะราชกุมาร ปรารถนาจะหนีออกจากวิสัยแห่งอาตมา
ฉะนั้นควรอาตมาจะกระทำคมนันตราย อย่าให้พ้นวิสัยแห่งอาตมาได้ และพระยาวัสวดีมาร ก็เหาะมา
ลอยประดิษฐานอยู่บนอากาศ กระทำอาการดุจปรารถนาจะให้เป็นประโยชน์ จึงยกหัตถ์ขึ้นร้องห้าม
โดยสารพระคาถาอธิบายว่า ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ผู้เจริญ ท่านอย่าออกไปในวันที่ ๗ นับแต่วันนี้ไปจักร
รัตนจักปรากฏแก่ท่าน ท่านจักครอบครองราชสมบัติแห่งทวีปใหญ่ทั้ง ๔ มีทวีปน้อยสองพันเป็นบริวาร
ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านจงกลับเสียเถิด^๘ พระโพธิสัตว์ จึงตรัสถามว่า ‘ท่าน เป็นใคร’ มารตอบว่า ‘เรา
เป็นวัสวดีมาร’ พระโพธิสัตว์ตรัสว่า ‘ดูก่อนมาร เราทราบดีว่าจักรรัตนจะปรากฏแก่เรา เราไม่มีความ
ต้องการราชสมบัติ เราจักเป็นพระพุทธเจ้า ทำหมิ่นโลกธาตุให้มันลือ’ มารกล่าวว่าจำเดิมแต่บัดนี้ไปใน
เวลาท่านคิดถึงกามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกก็ตาม เราจักรู้ดั่งนี้คอยหาช่องติดตามไปเหมือนเงา
ฉะนั้น^๙ ครั้นเสด็จออกบวชแล้ว ในช่วงเวลาที่ใกล้จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ในขณะนั่ง
บำเพ็ญเพียรภาวนาอยู่ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖
ช่วงเวลาพลบค่ำ ก็ปรากฏว่ามีพระยามาร เหล่าพลมาร เสนามาร และธิดามารเข้ามาขัดขวาง สิทธัตถ

^๗ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๑/๒๔๘.

^๘ พุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๕/๑๐๔.

^๙ พุ.อป.อ. (ไทย) ๗๐/๑๓๐.

กุมารต้องการจะล่วงพ้นอำนาจของเรา บัดนี้ เราจักไม่ให้สิทธิธกุมารนั้นล่วงพ้นไปได้”^{๑๐} เทวบุตรมารชี้ข้างศิริเมฆสูงร้อยห้าสิบลโยชน์ นิรมิตแขนหนึ่งพันถืออาวุธนานาชนิด บริษัทมารแม่ที่เหลืตั้งแต่สองตนขึ้นไป จะเป็นเหมือนตนเดียวกันถืออาวุธอย่างเดียวกันหาไม่ ต่างมีรูปร่างต่างๆ กัน พวกมันมาจู่โจมพระโพธิสัตว์^{๑๑} มารนั้น เมื่อไม่สามารถทำให้พระโพธิสัตว์หนีไปด้วยลม ฝน ห่าฝนหิน ห่าฝนเครื่องประหาร ห่าฝนถ่านเพลิง ห่าฝนถ้ำร้าง ห่าฝนทราย ห่าฝนเปลือกถม และห่าฝนคือความมืดทั้ง ๙ ประการนี้ ด้วยประการอย่างนี้ได้จึงสั่งบริษัทของตนว่า ‘พนาย พวกท่านจะหยุดอยู่ทำไม จงจับพระสิทธิธกุมารนี้ จงฆ่าจงให้หนีไป’^{๑๒} ครั้งนั้น ธิดามาร คือ นางคันทา นางอรดี และนางราคา เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับแล้ว กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ‘ข้าแต่พระสมณะ พวกหม่อมฉันจะขอปรนนิบัติพระยุคคัลบาทของพระองค์’ จึงเนรมิตเพศเป็นสาววัยรุ่มบ้าง เนรมิตเป็นผู้หญิงที่ยังไม่เคยคลอดบุตรบ้าง เนรมิตเพศเป็นหญิงคลอดบุตรแล้วคราวเดียวบ้าง เนรมิตเพศเป็นหญิงคลอดบุตรแล้ว ๒ คราวบ้าง เนรมิตเพศเป็นหญิงกลางคนบ้าง เนรมิตเพศเป็นหญิงแก่บ้าง”^{๑๓} ถึงแม้บรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว โดยเสด็จจาริกไปในราชธานีคามนิคม ขนบหนต่างๆ เพื่อการประกาศหลักสัจธรรมคำสอนของพระองค์ที่ได้ทรงตรัสรู้เพื่อโปรดเวไนยสัตว์ให้ได้รับความหลุดพ้นจากกองทุกข์ เพื่อถึงความสุขอันไพบูรณ์ มารก็ยังคอยติดตามรบกวนพระพุทธรองค์อยู่ตลอดเวลาจนวาระสุดท้ายปลายพระชนม์ชีพของพระองค์ มารก็ยังมิละความพยายามของตนได้เข้าไปกราบทูลอาราธนาให้พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลานี้ พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคบริบูรณ์ กว้างขวางแพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มั่นคงกระทั้งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้วข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสุคตโปรดปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคเมื่อมารทูลอาราธนาอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตอบมารผู้มีบาปว่า “มารผู้มีบาปท่านจงอย่ากังวลไปเลยอีกไม่นาน การปรินิพพานของตถาคตจะมีจากนี้ไปอีก ๓ เดือน ตถาคตจะปรินิพพาน”^{๑๔}

จากการศึกษา พบว่า กิเลสมาร (มารคือกิเลส) จำแนกได้ ๒ ประเด็น คือ กิเลสมารในฐานะเป็นอุปสรรคต่อการทำความดี และในฐานะเป็นแรงผลักดันให้ทำความชั่ว พบว่า กิเลสมารจะคอยปิดบังและทำลายความตั้งใจของบุคคลผู้กระทำความดีไม่ให้ความดีนั้นสำเร็จ และขณะเดียวกันก็จะชักจูงจิตใจของบุคคลผู้อ่อนแอไม่เข้มแข็งให้ทำชั่วได้ง่าย

ขันธมาร (มารคือขันธ ๕) จำแนกได้ ๒ ประเด็น คือ ขันธมารในฐานะทำให้มนุษย์ประมาท และในฐานะเป็นสิ่งตรึงตรอนโอกาสในการทำ ความดี พบว่า ขันธมารย่อมลวงบุคคลผู้มีวิชาให้ตกอยู่ใน

^{๑๐} พ.อ.ป.อ. (ไทย) ๗๐/๑๔๓.

^{๑๑} พ.อ.ป.อ. (ไทย) ๗๐/๑๔๔.

^{๑๒} พ.อ.ป.อ. (ไทย) ๗๐/๑๔๗.

^{๑๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๑/๒๑๑-๒๑๓.

^{๑๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๖.

ความประมาท บุคคลผู้ตกอยู่ในความประมาทย่อมไม่หาโอกาสทำความดี และขณะเดียวกันก็จะเปียดเบียนไม่ให้มีโอกาสทำความดี

อภิสังขารมาร (มารคืออภิสังขาร) จำแนกได้ ๒ ประเด็น คือ ในฐานะเป็นอุปสรรคขัดขวาง การการบรรลุธรรมและทำให้หลงเข้าใจผิด/ยึดติดในธรรม พบว่า อภิสังขารมารย่อมปรุงแต่งจิตของบุคคลให้หลงเดินผิดทาง นำไปสู่ความหายนะ ขณะเดียวกันก็ทำให้หลงติดอยู่ในภพชาติไม่อาจก้าวพ้นไปได้

เทวบุตรมาร (มารคือเทวบุตร) จำแนกได้ ๒ ประเด็น คือ เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติธรรม และแสดงนิมิตหรือเครื่องหมายแห่งความขัดข้อง พบว่าเทวบุตรมารจะพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อไม่ให้บุคคลทำความดีได้โดยสะดวก และจะไม่ยินดีเมื่อเห็นบุคคลบรรลุธรรม

มัจจุมาร (มารคือความตาย) จำแนกได้ ๒ ประเด็น คือ ทำให้มนุษย์หวาดกลัวและตัดโอกาส เพื่อการทำความดีหรือบรรลุธรรม พบว่าบุคคลเห็นความตายเป็นเหมือนนายมัจจุราชผู้เป็นเจ้าของชีวิตมา ทวงเอาของคืน และทำลายโอกาสแห่งความสำเร็จของชีวิต

๓. บทสรุป

สิ่งสำคัญค้ำวามาร ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มิได้มีเพียงแค่เทวบุตรมาร อย่างที่คนส่วนใหญ่เข้าใจกัน พระพุทธองค์ตรัสไว้ถึงมารไว้ ๕ ประการด้วยกัน ถ้าจะเล็งถึงความสำคัญและมีอิทธิพลต่อตัวมนุษย์โดยตรงแล้ว น่าจะเป็นมารที่เรียกว่า “มารภายใน” มากกว่ามารภายนอก (เทวบุตรมาร) เพราะมารภายใน คือมารที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทั่วไป เช่น กิเลสมาร ชันธมาร เป็นต้น เพราะเมื่อเกิดขึ้นในจิตใจแล้วทำให้จิตใจเศร้าหมอง และเป็นเหตุนำไปสู่การกระทำที่เป็นอกุศลกรรม ก่อกรรมทำชั่ว สร้างเวรกรรมนานัปการ เป็นการตัดโอกาสในการสร้างความดีของตนเอง ดังเช่น พระเทวทัต และนันทมานพ เป็นต้น

จากการศึกษาวิเคราะห์มารทั้ง ๕ สามารถสรุปได้ว่า มารประเภทเดียวที่อยู่นอกตัวเรา คือ เทวดาที่เป็นมาร (เทวบุตรมาร) นอกจากนั้นมารอีก ๔ คือ กิเลสมาร ชันธมาร อภิสังขารมาร และมัจจุมาร ที่เหลืออีกสี่ประเภทอยู่ในตัวเราเอง คำว่า กิเลสมารนั้น หมายถึง ธรรมชาติที่ทำให้จิตใจเราร้อนหรือเปียดเบียนจิตใจให้เศร้าหมอง ได้แก่ อกุศลมูล ๓ กิเลส ๑๐ อุปกิเลส ๑๖ เป็นต้น เพราะเมื่อประกอบในจิตแล้วทำให้จิตเศร้าหมอง ไม่ผ่องใส เพราะอกุศลกรรม อันจะนำไปสู่อบายภูมิ ทุกคติ วินิบาต ส่วนชันธมาร ได้แก่มารคือขันธ ๕ ขันธซึ่งถือว่า เป็นมาร คือเป็นตัวขัดขวางการทำความคุณงามความดี ทั้งนี้ เพราะขันธ ๕ เป็นสภาพที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ไม่มั่นคงถาวรมีอันแปรปรวนไปเป็นธรรมดา เสื่อมไป เพราะชราและพยาธิ ทำให้ไม่สามารถบำเพ็ญกุศลให้ถึงที่สุดได้ เพราะฉะนั้นขันธ ๕ จึงชื่อว่าเป็นมาร นอกจากนี้ ชันธมาร ยังเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ ภิกษุทั้งหลาย ทุกขอรียสัจ คือ แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์ แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์ แม้ความเจ็บก็เป็นทุกข์ แม้ความตายก็เป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาเป็นทุกข์ โดยย่ออุปาทานขันธ ๕ ก็เป็นทุกข์”

๔. ข้อเสนอแนะ

๔ .๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการศึกษา วิเคราะห์แนวคิด เรื่องมารใน วรรณคดี พระพุทธศาสนาเถรวาทนี้ ทำให้รู้และเข้าใจในเรื่องมารได้อย่างถูกต้องมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในด้านการนำไปปรับใช้สำหรับการดำเนินชีวิตของมนุษย์เรา เพราะในการดำรงชีวิตอยู่ของเราแต่ละวัน ย่อมต้องเกี่ยวข้องกับมารอยู่ทุกขณะ ทำอย่างไร การดำเนินชีวิตของเราที่อยู่ท่ามกลางหมู่มารทั้งหลาย จิตใจของเราจะไม่ตกเป็นทาสอยู่ภายใต้อำนาจการครอบงำของมาร โดยเฉพาะกิเลสมารที่ครอบงำจิตใจของเรา ซึ่งการรู้และเข้าใจทั้งตัวตนลักษณะ ประเภทของมารนี้ จะช่วยให้เราปฏิบัติตัวต่อมารได้อย่างถูกต้องเหมาะสม กับทั้งจะเป็นไปในลักษณะของการสร้างสรรค์ให้เกิดสติปัญญามองเห็นโทษพิษภัยของมาร อันจะเป็นเหตุให้เกิดการคิดแสวงหาแนวทางปฏิบัติเพื่อที่จะหลุดพ้นจากมาร โดยเฉพาะพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นแหล่งสำหรับการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมได้เป็นอย่างดี

๔ .๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งต่อไป

๑. ควรมีศึกษาเรื่อง “ความแตกต่างระหว่างมารที่เป็นมิถิฉาภิภูติและสัมมาภิภูติในพระพุทธศาสนาเถรวาท”
๒. ควรมีการศึกษาเรื่อง “มารในภาษาคนและมารในภาษาธรรมตามวรรณคดีพระพุทธศาสนาเถรวาท”
๓. ควรมีการศึกษาเรื่อง “อิทธิฤทธิ์ของมารในพระพุทธศาสนากับอิทธิฤทธิ์ของมารในศาสนาพราหมณ์”
๔. ควรมีการศึกษาหลักธรรมเพื่อการเอาชนะมารในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อจะได้ทราบหมวดหรือหลักธรรมที่สามารถเอาชนะมารได้
๕. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องมารในพระพุทธศาสนากับศาสนาอื่น เพื่อที่จะได้ทราบความเหมือนและความต่างของมารในแต่ละศาสนา

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย .
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.